

אספרה שמך לאחי

♦ כ"ב אייר תשפ"ו ♦

פנינים בפרשת השבוע

בהר-בחוקותי

♦ ובשנה השביעית - שָׁדֵךְ לֹא תִזְרַע וְכַרְמְךָ לֹא תִזְמַר ♦

הַרְבֵּה מִצְוֹת צִוָּה עֲלֵינוּ ה' יִתְבָּרַךְ בַּתּוֹרָתוֹ הַקְדוּשָׁה, וְשֶׁנֶּן מִצְוֹת קְלוֹת, וְשֶׁנֶּן מִצְוֹת שְׂאִינוּ בָּא כָּל כֶּף בְּקִלּוֹת, לַפְעָמִים בְּטַרְחַת הַגּוֹף, לַפְעָמִים בְּהוֹצָאָה כַּסְפִּית וְכִדּוּמָה, אֲבָל כָּאֵן בְּמִצְוֹת הַשְּׂמִטָּה צִוָּה עֲלֵינוּ ה' יִתְבָּרַךְ, מִצְוָה שְׂאִין בָּהּ קִשְׁי מַעֲשֵׂי כָּלל, אֲדִרְבָּה שֶׁבּ בְּבִיתָהּ אֵינָה צְרִיךְ לַעֲבֹד, לֶךְ לְבֵית הַמִּדְרָשׁ וְתִלְמָד, וּבְכָל זֹאת חֲז"ל לְשׁוֹמְרֵי שְׁבִיעִית גְּבוּרִים, וְקָרְאוּ עֲלֵיהֶם הַפְּסוּק; בָּרְכוּ ה' מִלְּאֲכִיו גְּבוּרֵי כֹחַ עֲשֵׂי דְבָרוֹ לְשִׁמְעַם בְּקוֹל דְּבָרוֹ: וְלָמָּה נִקְרָא שָׂמִים גְּבוּרֵי כֹחַ כִּי בַעַל הַשְּׂדֵה רוֹאֶה שֶׁשְּׂדֵהוּ מְפֻקֶּדֶת, וְאֵילָנוֹתָיו מְפֻקָּרִים, וְהַגְדֵּרוֹת מְפֻרָצִים, וְרוֹאֶה פְּרוֹתָיו נֶאֱכָלִים, וְכוּבֵשׁ אֶת יְצֵרוֹ, וְאֵינוּ מִדְּבַר, וְהָרִי אֲמָרוֹ רְבוּתִינוּ; אֵיזָהוּ גְבוּרָה? הַכּוֹבֵשׁ אֶת יְצֵרוֹ! וּבְאַמֶּת אֵיךְ יָכוֹל לְכַבֵּשׁ אֶת יְצֵרוֹ, אֵיךְ יֵשׁ לוֹ אֶת הַכֹּחַ לָקֶה, עַל יְדֵי הָאֱמוּנָה, הוּא מֵאֲמִין בַּה' שֶׁיִּשְׁלַח לוֹ אֶת בְּרַכְתּוֹ, וְכִמוֹ שֶׁכְּתוּב בַּתּוֹרָה; וְכִי תֹאמְרוּ, מָה נֹאכַל בַּשְּׁנָה הַשְּׁבִיעִית, הֵן לֹא נִזְרַע וְלֹא נֶאֱסַף אֶת תְּבוּאָתֵינוּ, וְצוּרֵי אֶת בְּרַכְתִּי לָכֵם בַּשְּׁנָה הַשְּׁשִׁית וְעָשִׂיתָ אֶת תְּבוּאָה לְשִׁלַּשׁ הַשָּׁנִים. כְּלוּמֹר הַתּוֹרָה מְבִטִּיחָה לָנוּ שְׂאִין לַחֲשֹׁשׁ, מִלְּהַפְקִיר אֶת הַשְּׂדֵה וְלְהִמָּנַע מֵעֲבוֹדָתָהּ, כִּי ה' יִשְׁלַח אֶת בְּרַכְתּוֹ.

♦ בַּטְחוֹן לֹא שְׂאֵלוֹת ♦

יְדוּעַ מָה שֶׁבָּאָר הַר"ק רַבִּי זֹשָׁא מְאֲנִיפּוֹלִי, מִדּוּעַ הַתּוֹרָה מְבִטִּיחָה אֶת הַבְּרָכָה רַק אַחֲרֵי שֶׁנִּשְׁאָל מָה נֹאכַל, וְלָמָּה לֹא תִבָּא הַבְּרָכָה לִפְנֵי שִׁיעוּעֵי הַשְּׂאֵלוֹת, וּמִבָּאָר שְׂאֲמָנִים פְּשׁוּט שְׂאֵם לֹא יִשְׁאָלוּ שְׂאֵלוֹת, וְיִהְיֶה לָנוּ בַּטְחוֹן בַּה', וְנִקְרָא אֶת מִצְוֹת הַשְּׂמִטָּה לֹא הַרְהוּרִים וְעֲרֻעוּרִים, בְּוֹדֵאֵי שֶׁה' יִשְׁפִיעַ אֶת בְּרַכְתּוֹ, שֶׁפַּע בְּרָכָה לֹא הַפְּסָקָה, אֲבָל אִם חֲלִילָה לֹא יִבְטְחוּ בַּה' וְיִשְׁאָלוּ שְׂאֵלוֹת, וְיַחְקְרוּ מָה נֹאכַל? זֶה כָּבֵד מִקְלָקֵל וּמִפְסִיק אֶת הַבְּרָכָה וְהַשְּׁפָעָה מִמּוֹרֻמִּים, וּבְכָל זֹאת ה' מֵרַחֵם עֲלֵינוּ וְאוֹמֵר שֶׁגַם אִם לֹא נִהְיֶה בְּדִרְגַּת אֱמוּנָה גְבוּהָה אֲלֹא נִשְׁאָל שְׂאֵלוֹת אֵיךְ נֹאכַל וְמָה נֹאכַל יִצְוֶה ה' מִחֲדָשׁ אֶת בְּרַכְתּוֹ, וְהַשְּׁפָע תִּלָּךְ כְּמוֹ מִתְחַלָּה.

♦ בְּרַכַּת ה' בְּזִמְנֵנו ♦

יִשְׁנוּ דִּין בְּסִפְרֵים הַקְדוּשִׁים, הָאֵם בְּרַכַּת ה' שֶׁכְּתוּב "וְצוּרֵי אֶת בְּרַכְתִּי" נֶאֱמָרָה רַק בְּזִמְנֵן שֶׁמִּצְוֹת הַשְּׂמִטָּה הֵיחָה מִחִיבָתָה מִהַתּוֹרָה, אוֹ גַם בְּזִמְנֵנו שֶׁהַמִּצְוָה אֵינָה אֲלֹא מִדְּרַבָּנוּ,

אֲמָנִים בְּזֶה אֵין וְכִינָה זֶה דְּבַר בְּרוּר שֶׁסִּיעָתָא דְשְׂמִיָּא מְלִיָּה אֶת כָּל יְהוּדֵי, שִׁיּוּכָל לָקֵם כָּל מִצְוֹת הַתּוֹרָה בֵּין מִצְוֹת דְּאוּרִיתָא וּבֵין מִצְוֹת שֶׁהֵם מִדְּרַבָּנוּ, וְיָדוּעַ מָה שֶׁהִיָּה בִּישׁוּב קוּמְמִיּוֹת, שֶׁהֵם שׁוֹמְרִים מִצְוֹת הַשְּׂמִיטָה כְּרָאוּי וְנִקְרָאִים "עוֹשֵׂי דְבָרוֹ" וּבְזִכּוֹת שְׂמִירַת הַשְּׂמִטָּה, זָכוּ לְקַדָּשׁ שֵׁם שְׂמִים, עַל יְדֵי כְּמָה נִפְלְאוֹת שֶׁנַּעֲשָׂה לָהֶם בַּשְּׁנַת הַשְּׂמִטָּה שֶׁשְּׂמִירוֹ כְּדִין, עַל פִּי הוֹרָאוֹתָיו הַמְדַּקְדָּקוֹת בְּהִלָּכָה, שֶׁל רַבִּים הַצַּדִּיק רַבִּי בְּנִימִין מִנְדֵּלזוֹן זצ"ל.

וְכֶה מְסֻפְרִים אֲנִשֵּׁי הַיִּשׁוּב; אַחֲרֵי שְׁנַת הַשְּׂמִטָּה תשי"ב לֹא הָיָה לָנוּ חֲטִים לְזִרְעַ, לְפִי שֶׁבַחֲטִים שֶׁל שְׁבִיעִית לֹא רָצִינוּ לְזִרְעַ, וּבְדַחַק הַשָּׁנָה חֲטִים יִשְׁנֹת, מְקַבִּיץ כְּמוֹהַ, חֲטִים שְׁבוּרוֹת וּמִתְלַעְעוֹת, שֶׁנִּשְׁאָר לָהֶם מִהַשְּׁנָה הַשְּׁשִׁית, וְלֹא הָיוּ רְאוּיֹת לְזִרְעָה כָּלל, וְרָאשׁ עֲנָף הַפְּלָחָה בְּקוּמְמִיּוֹת ה"ר יִחִיאֵל וַיֵּס, לֹא יָדַע לְשִׁית עֲצוֹת בְּנִפְשׁוֹ, הַכֹּל שֶׁחָקוּ עָלָיו, מְמַחִים הִזְהִירוּ אוֹתוֹ לְבַל יוֹרִיד הוֹן שֶׁל עֲשָׂרִים אֶלֶף לִירוֹת לְטִמְיוֹן.

בְּצֵר לוֹ פִּנָּה ר' יִחִיאֵל אֵל רַב הַיִּשׁוּב הַרְבֵּ רַבִּי בְּנִימִין מִנְדֵּלזוֹן זצ"ל, וְכַסְפֵּסֶר וְהַבְּהִיר לוֹ אֶת כָּל הָעֲנָיו, הַשִּׁיב לוֹ בְּדַבָּרִים נְמַרְצִים, אִם אֵין עַל פִּי הַהִלָּכָה חֲטִים אַחֲרִים, תִּהְיֶה מֵאֲמִין ב"חֵי הָעוֹלָמִים" וְזוֹרַע, כְּלוּמֹר; כִּינֵן שֶׁעַל פִּי הַהִלָּכָה אֲסוּר לְהַשְׁתַּמֵּשׁ בְּחֲטִים טוֹבוֹת שֶׁצָּמְחוּ עַל יְדֵי אֲסוּר בַּשְּׁנַת הַשְּׂמִטָּה, וְרַק אֵלּוּ הַחֲטִים מִשְׁנַת הַשְּׁשִׁית מִתְּרוֹת עַל פִּי הַהִלָּכָה, תִּשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶם לְזִרְעָה וְתֹאמִין בַּה' שֶׁהוּא מְחִיָּה אֶת כָּל הָעוֹלָמוֹת שֶׁעַל יְדֵי חֲטִים אֵלּוּ תִצְמַח תְּבוּאָה טוֹבָה.

ה"ר יִחִיאֵל שִׁמְעַ וְקָבֵל, וּבְתֵם לְבָבוּ מִלֹּא אַחֲרֵי דְבָרֵי הַרְבֵּ, וּבְטַח בַּהֲשִׁי"ת, וְהִנֵּה זָמָן לָהֶם ה' נִסְיוֹן נוֹסֵף, וּפָנוּ אֲנִשֵּׁי קוּמְמִיּוֹת בִּשְׂאֵלָתָם אֵל ה"חֲזוֹן אִישׁ", יִלְמְדוּנוּ רַבָּנוּ, כְּלוּם רִשְׁאִים אֲנַחְנוּ לְחַרֵּשׁ בְּחוּל הַמוֹעֵד סְפוֹת לְקִרְאָת זְרִיעַת הַחֹרֶף, כִּי קָיָם חֲשֵׁשׁ שֶׁלֹּא נִסְפִּיק עַד עוֹנַת הַגֶּשְׁמִים, וְנִהְיֶה צְפוּיִים לְהַפְסֵד מְרַבָּה, אַחֲרֵי שֶׁהִשְׁבַּתְנוּ אֶת כָּל עֲבוֹדַת הַקֶּרֶקַע בַּשְּׁבִיעִית? לְהַפְתָּעְתֶּם הַרְבֵּה שֶׁל הַחֲקִלָּאִים הַמְּפָאָתִים וְהַמְּזַקְנִים, הַשִּׁיב לָהֶם הַחֲזוֹן אִישׁ, בְּלִשׁוֹן תְּמִיחָה, וּבְפִשְׁטוּת גְּמוּרָה; וְכִי מִי יֹאמֵר לָכֵם שֶׁתִּצְאֲחוּ אֶת עוֹנַת הַגֶּשְׁמִים? שְׂמָא אִם תִּזְרְעוּ בְּחוּל הַמוֹעֵד, תִּקְדִּימוּ יוֹתֵר מִדְּאִי וְנִמְצְאֲתֶם מְפִסִּידִים דְּוָקָא בְּגִלְל הָעֲבוֹדָה בְּחוּל הַמוֹעֵד.

שְׁמָעוּ אֲנִשֵּׁי קוּמְמִיּוֹת לַעֲצָתוֹ וְלֹא חֲרָשׁוּ בְּחוּל הַמוֹעֵד, וְהִנֵּה פֶּלֶא בְּתוֹךְ פֶּלֶא, לְמִירוֹת שֶׁבְּהַצְטִירָף שִׁנֵּי הַנְּתוּנִים יַחַד, הָיוּ שְׂאִרִית סְכוּיָהֶם אֲבוּדִים, לְמִרְבִּית הַפֶּלֶא נִשְׁתַּלָּחָה

1. תנחומא ויקרא פרק א
2. נועם אלימלך

השם יתברך ברכתו במיוחד בזכות מצות השמטה.

♦ וספרת לך שבע שבתות שנים ♦

מצוה נוספת נתן לנו ה' יתברך והיא מצות היובל שיש בה כמה וכמה מצוות, ואמנם אנחנו יודעים ומכירים בזמנו מצות השמטה, שתקנו לנו חז"ל זכר לזמן שהיתה המצוה נוהגת מדאורייתא, אף במצות יובל לא תקנו לנו חז"ל זכר, כי אם כן היו צריכים לספר שבע שמטות, ובפעם השביעית אחר שנת השמטה היו צריכים להוסיף עוד שנה להשבתת הארץ, כמצות יובל, ונמצא שיהיה 4 אסור בעבודת קרקע שתי שנים רצופות, וזה גזרה שאין רב הצבור יכולין לעמוד בה, ולעשות חצאי דברים לא רצו, ולכן אין לנו זכר ליובל.

והנה יובל הצטוונו על שביית הארץ כמו בשנת השמטה, כל שאסור בשביעית מעבודת הארץ אסור בשנת יובל, וכל שמתיר בשביעית מתיר ביובל, וההלכות נוהגות בפרות שנת היובל באכילה ובמכירה ובבעור, כדין פרות שביעית לכל דבר.

אלא שיש כמה מצוות נוספות בשנת היובל, שאם היום אנו רגילים שפאשר קונה אדם בית או שדה הרי זה שלו, שונה הדבר בזמן שהיובל נוהג, שאם מוכר שדה, המכירה מועילה רק עד שנת היובל, ויובל תחזר השדה לבעליה, ואפלו מכר שדהו לראשון וראשון מכר לשני, ושני לשלישי אפלו מאה זה אחר זה, בשנת היובל תחזר לאדון הראשון כפתיב בשנת היובל ישוב השדה לאשר קנהו מאתו לאשר לו אחזת הארץ, וכן מי שקנה בית בעיר שאינה מקפת חומה או בערי הלויים הרי זה חוזר ביובל. וכמו שהתורה מפרשת ואומרת; והארץ לא תמכר לצמדת כי לי הארץ כי גרים ותושבים אתם עמדי, הכל שייך לה' יתברך, וכך הוא צוה.

מצות היובל נהגה מן התורה בזמן שבני ישראל נכנסו לארץ, אחר שכבשו וחלקו, וקיימו בה שבעה עשר יובלים, וכן לעתיד לבוא בעת שיכנסו לארץ יתחילו למנות שמיטים ויובלות.

♦ ולא תונו איש את עמיתו ויראת מאלקיך ♦

בתורה נאמרו הרבה אזהרות והדרכות איך להתנהג בין אדם לחברו, התורה מלמדת אותנו שלא רק בעניני ממון צריך להזהר לא לרמות ולצער בזה את חברו אלא גם בדבור יש להזהר, ולפעמים הדבור הרבה יותר חמור, שמצער בזה את חברו הרבה יותר, ולדוגמא אם היה בעל תשובה אל יאמר לו זכר מעשיך הראשונים! 5 אם היה בן גרים, אל יאמר לו; זכר מעשה אבותיך! אם היה גר, ובא ללמד תורה, אל יאמר לו; פה שאכל נבלות וטרפות שקצים ורמשים, בא ללמוד תורה שנאמרה מפי הגבורה? ! אם היו יסורים באים עליו, או אם היו חלאים באים עליו וכדומה, אל יאמר לו; פנראה שאינך מספיק גר שמים, ואם היית נקי מעברות, לא היית סובל יסורים. וכמו כן אם אנשים מחפשים לקנות תבואה, לא יאמר להם; לכו אצל פלוני שהוא מוכר תבואה, בשעה שהוא יודע שאותו פלוני אינו מוכר תבואה. עוד אמרו חז"ל, לא יתלה עיניו על המקח, כאלו מוכן כעת לקנות,

ברכה בתבואות קוממיות, ושומרי מצוה לא ידעו דבר רע, וכך היה; שנה זו שחונה היתה בתחלתה, שנעצרו הגשמים עד חנופה, ומושב קוממיות התאחר בחרישה וזריעה, וכשגמרו את מלאכתם, התחילו הגשמים לרדת בשפע, עד שצלחנו בעזרת ה' בתבואה בברכה מרבה, ונעשו פלאות בחטים השבורים והמולתעים שזרעו, גדלו והצליחו ועשו פרי בזמן שבכל הסביבה לא היה יבול, והיה לאות שהשי"ת שולח ברכתו לשומרי שביעית, והם היו היחידים בכל רחבי הנגב שהצליח ביבול שדותיו.

♦ שיחו בכל נפלאותיו ♦

עוד דבר נפלא היה בישוב קוממיות בשנת השמטה תשי"ט, כחמש שנים אחרי פטירתו של החזון איש, שדות קוממיות היו זרועות במאכל בהמה מלפני שביעית, שפידוע מתרת הזריעה, והיבול קדוש בקדשת שביעית, והנה ביום ששי אחד בא מפת ארבה לרב, הכפרים הסמוכים ואנשי המקום באו אל הרב מנדלזון בחרדה, שיש סכנה גדולה, של חסול כל הנזרע על ידי הארבה, 3 בין הבאים היה הרב משה יעקב סיגל ז"ל מתשבי קוממיות, שמספר בספרו [דברי הר"ב] שאז ביום ששי כשראו שמתקרב הארבה, פנה להזכיר הענין בפני הרב של קוממיות, וכשהגיע לביתו אמרו לו שהרב פנה לנוח לכבוד שבת, והוא בחוששו מהפאות החליט שבמציב כזה צריכים להעיר את הרב משנתו, ואכן העיר אותו, ובפחד ספר ואמר לרב שהארבה מתקרב כבר לקוממיות, אמנם הרב מקוממיות השיבו: במקום ששומרים שמטה אין צריכים לחשש לכלום! והרב פנה אל הצבור בכדי להרגיעם ואמר; בזכות שמירת מצות השמטה, נראה ישועת ה' יתברך וכשגמר את דבריו שב למנוחתו, כי גדול היה בטחונו בה'.

והנה החשש של החקלאים אכן התמשש ואכן בא מחנה של ארבה עד לגבול קוממיות, אבל ישועת ה' לא אחרה לבא וכשאר הגיע הארבה לגבול הישוב, פתאום פנו ערף כלעמית שבאו כן הלכו ולא נשאר ארבה אחד בכל האזור ולא הזיקו מאומה. הגאון רי"ז מברסק זצ"ל, קבע הוראתו, במיוחד על הארבה שעל זה נאמר "שיחו בכל נפלאותיו" שנפלאות הארבה צריכים לפרסם.

♦ נראה מראיהם טוב ובריא בשר מן כל הילדים. ♦

עוד דבר נפלא ספר הרב מנדלזון; ראינו חסדי השי"ת בבריאיות ילדינו, כי הירקות המתרות שהיו לנו בשביעית היו בצמצום גדול, ובכל זאת נהגנו ברוך ה' כל החמרות הראויות, גם למאכל התינוקות, והנה בשנת השמטה, בא כרגיל רופא הילדים האזורי לבדק ולטפל בילדים, ובהיותו אצלנו בקוממיות, שאלתיו על מצב בריאותם של ילדינו ואמר לי כי מצבם ברוך ה' בכי טוב, ויפים הם בכוהם ובריאיותם, יותר מכל ילדי ישוב האזור, אף לשנה האחרת כאשר בא שוב לבדק את הילדים ושאלתי על מצבם, ענה לי כי מצב בריאותם טוב כמו הילדים בשאר המקומות, ונוכחנו לדעת, כי בזכות מצות השמטה היתה סיעתא דשמיא מיחדת, ושלה

3. באר הגן, לר' נפתלי גרוס שליט"א

4. גיטין לו: תוד"ה ותקון, ובמהרש"א שם.

5. בבא מציעא נ"ח

תנו לי שש, נתנו לו שש דינרים הלך ונשחך את הסוהר, והוציא אותם, אמרו לו וכי היית יודע כמה היינו אמורים להפסיד השנה? אמר להם פן כבר בליל ראש השנה נודע לי שעתידים אתם להפסיד, סכום של שש מאות דינרים, אמרו לו; ולמה לא אמרת לנו וכי לא היינו נותנים עוד שש דינרים לצדקה? אמר להם רבי שמעון; הרי אם הייתי אומר לכם בנדיבי הייתם מאמינים לי, ולא הייתם נותנים את הפסך לשם מצות צדקה, אלא כדי להנצל מההפסד, אבל באפן זה הרוחתם שנתתם ועשיתם מצוה לשמה.

♦ את כסףך לא תתן לו בנשך ובמרבית לא תתן אכלך. ♦

התורה הקדושה מצוה אותנו, ששכונתנו הלואה ליהודי לא נקח ממנו רבית, למשל; ראובן מבקש משמעון הלואה של אלף ש"ח, ושמעון חושב לעצמו, אני מוכן לעשות טובה ליהודי, הרי ראובן דחוק בפרנסה והוא צריך קצת הלואה, אבל הרי אני יכול בינתיים להשקיע את האלף ש"ח במסחר, ולהרויח עליו כפלי כפלים, ובכך אתן את ההלואה לראובן בתנאי שיחזיר לי קצת יותר, שהרי בשביל זה אני נמנע מלהרויח בכספי, על זה התורה מצוה ואומרת, אל תתן את כסףך בנשך, כלומר אל תתן נשיכה לחברה במקומו, ובמרבית לא תתן אכלך, אל תרבה את מאכלך על ידי רבית, והתורה ממשיכה ואומרת; אני ה' אלקיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים, תזכר שהמצרים נענשו וקבלו מכות, ומידע נענשו הרי על כלל ישראל היתה גזרה כבר מימי אברהם אבינו, שנאמר לו; ידע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדים וענו אתם ארבע מאות שנה, אז למה קבלו ענש, הרי עשו בזה את רצון ה', אלא שנענשו על הרבית שהוסיפו על הגזרה, העבדו אותם בפרה, ומרוו את חייהם, 10 ועל הרבית מקבלים ענש, ולכן גם אתה תזכר את יציאת מצרים, ואל תקח מחברה רבית.

♦ אסור רבית. ♦

כידוע שיש בכל ההלכות שבתורה, הרבה שאלות המתחדשים בכל דור, ובכל זמן, שצריך ברור, וכמו כן בהלכות רבית ישנם דברים שאפשר להסתפק בהם האם זה מתיר או אסור, וישנם דברים השנויים במחלוקת, ועל זה צוה התורה לשאל את חכמי ישראל שבכל דור, כנאמר; ושמרת לעשות ככל אשר יורוה על פי התורה אשר יורוה ועל המשפט אשר יאמרו לך תעשה לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל, ולפעמים יש שאם עושה דבר באפן מסוים הרי זה מתיר, ואם משנה לעשות באפן אחר הרי זה אסור, ולגבי רבית יש לפעמים שהדבר מתיר על ידי שפוטבים "שטר של התר עסקא", אלא שצריך לברר אצל רב מבהק באיזה אפן הדבר מתיר, וחויז מעצם הדבר שאם עושה באפן שאסור לעשות הרי הוא עובר עברה, וזה חמור מאוד, הרי גם לא ירויח מקו כי המלוה ברבית נכסיו מתמוטטין.

בשעה שאין לו דמים. ויש אומרים דלפעמים אפשר לעבר על אסור זה גם בשתיקה, ולדגמא מעשה שהיה בשליח צבור שעשה מי שברך לכל אחד מהמתפללים ודלג על אחד מהם בכונה, כדי לצערו, ועבר בזה על אסור 6 לא תונו, אף שזה היה ע"י שתיקה, אלא שעל הרב מצוי יותר על ידי דבור. וכמו כן המקביל מכתב מחבורה, בבקשה שישב לו מיד, והוא אינו משיבו בכדי לצערו, הרי זה בכלל מצער את חברו ודומה לאסור לא תונו איש את עמיתו דדרשוהו חז"ל לאונאת דברים. הכלל הוא צריך אדם להזהר בכבוד חברו ולא לצערו הן בממון והן בדבור, ואפילו בשתיקה, ובמניעת יחס וכדומה.

מעשה 8 שהיה ברבן שמעון בן גמליאל שאמר לטבי עבדו צא קנה לי צידה טובה מן השוק הלך וקנה לו לשון, שוב אמר לו צא קנה לי ציד רע מן השוק הלך וקנה לו לשון, אמר לו רבן שמעון בן גמליאל, מה זה כשאני אומר לך ציד טוב אתה קונה לשון, וכשאני אומר לך ציד רע אתה קונה לשון? ענה טבי ואמר נכון הדבר כשהלשון טוב אין טוב ממנה וכשהוא רע אין רע ממנה.

רבנו הקדוש, רבי יהודה הנשיא, עשה סעודה לתלמידיו, הביא לפניו לאכל לשונות רפים ולשונות קשים, התחילו בוררים להם את הרפים ומניחים הקשים, אמר להם רבי יהודה, דעו מה אתם עושים, כשם שאתם בוררים את הרפים ומניחים את הקשים כך יהיה לשונכם רח פשאתם מדברים עם החברים אלו לאלו.

♦ וכי ימוד אחיד ומטה ידו עמד והחזקת בו ♦

הקב"ה צוה לתת צדקה, לעזר ולחזק למי שאין בידי להשיג לבדו את הנצרך לו, ואמרו חז"ל שיותר ממה שהעשיר מייטיב עם העני, העני מייטיב עם העשיר, שעל ידי זה שלקח ממנו את הצדקה מגיע לו הרבה טובות, ומעשה ברבי שמעון בר יוחאי שראה בחלום בליל ראש השנה שעתידים בני אחותו להפסיד בשנה זו שש מאות דינרים, מה עשה? היה כופה אותם בדברים לתת צדקה ואמר להם לפרנס עניים, ושאלו מאין נקח הפסד, וענה להם שיקחו משל עצמם, וירשמו הכל בפנקס, ובסוף השנה אם יהיה להם הפסד הוא ישלם להם, וכך עשו, ובסוף השנה הלשינו עליהם למלכות, שהם סוחרים ונושאים ונותנים במשי, הגיע פקיד מהמלך והטיל עליהם לעשות בגד למלך או לשלם שש מאות דינרים, ולקח אותם וחיבש אותם בבית הסהר, כששמע על כך רבי שמעון, הלך לבקר אותם בבית הסהר, ושאל אותם, כמה הוצאתם לצדקה, אמרו לו הנה הפנקסים ביד רבי שמעון וראה שהוציאו לצדקה חמש מאות תשעים וארבעה דינרים, אמר להם רבי שמעון תנו לי ששה דינרים ואני משחרר אתכם, אמרו לו הרי הם מבקשים שש מאות, ואיך תשחרר אותנו בשש דינרים, אמר להם מה אכפת לכם,

6. חקרי לב יורה דעה ח"ג סימן רל"ו עמוד ס"ד, ועיין ברית יעקב, סופר, סימן ט"ז אות ב' דמדלא כתבוהו הפוסקים ש"מ דחלוקין עליו.

7. הגאון ר"ח פלאג"י כתב בספר תוכחת חיים פ' מקץ עמוד קס"ה בדרך זקנו החקרי לב

8. רבה ויקרא פרשה לג פסקה א

9. ויקרא רבה פרשה לד פסקה ח ופסקה י"ב

10. הדרש והעיון ואתחנן מ"א

♦ מעשה שהיה ♦

פעם אחת היה במדינת אנגרי, מסחר מפרס שהריוחו 11 בזה קמון הרבה, והסוחרים השקיעו בו הרבה כסף, והיו צריכים ללוות סכומים גדולים, ולשלם רבית, והגאון מהרש"ג הורה להם איזה אופן לעשות באופן המותר על ידי "התר עסקא", ועל ידי כך הריוחו הון רב, אף הגאון ר' ישעיה פיש מחבר ספר "פרח מטה אהרן" התופח עם המהרש"ג וטען וברר לאסור, ושלחו מכתבים זה לזה, והמהרש"ג לא הודה לו, והמשיך להתיר כפי דעתו, וכך נמשך זמן רב. פעם אחת ב' אדר היה המהרש"ג בקאלוב, והלך לבקר את הגאון בעל פרח מטה אהרן שהיה אז ג"כ שם ביומא דהולוא, של האדמו"ר מקאלוב, ופלפל בערה שעה ומחצה, עד שהודה לו המהרש"ג שהדבר אסור, ומאז פסק גם המהרש"ג לאסור, והנה פלא, מני אז נתגלגל הדבר שהסוחרים שלא צייתו והמשיכו במסחר הנ"ל, ירדו מנכסיהם, ואמר הגאון בעל "פרח מטה אהרן" שכל זמן שהמהרש"ג התירו, עשו חיל ונתעשרו, כיון שהיה להם על מי לסמוך, אף כשהחזר הפסק לאסור, הרי הם עוברים עברה ולכן ירדו מנכסיהם, כי בשמים מקבל פסקו של המהרש"ג הלוויד תורה לשמה, ובכח פסקו להצליח במסחרם או חלילה להפך.

♦ אם בחקתי תלכו - ונתתי גשמיכם בעתם ♦

התורה הקדושה מבטיחה לנו, שאם נעמל בתורה יהיה לנו טוב, יהיה גשם בזמן הרצוי, הארץ תתן את יבולה, ועץ השדה תתן פריה, ועוד ועוד הבטחות לרב, כי אדם לעמל יולד, כל אחד הגיע לעולם בשביל העמל, לכה נולד להתעמל ולטרוח עד גופות, אמנם המטרה שלכה נולד, היא לעמל התורה לא לעמל בפולאכה, ולא לעמל בפה, ברבוי שיחה ופטפוטים, אלא לעמל בתורה, אף נתנה לאדם הבחירה, אם יבחר לו את עמל התורה ויתעמל בה, יעבר את סאת העמל על ידי התורה, וימנע מעצמו שאר צרות ויסורים, וכל שאר מחלות רעות, למיניהם, כי כל המקבל עליו על תורה, מעבירין ממנו, על מלכות ועל דרך ארץ, ולא זו בלבד שהעמל יהיה בדבר טוב, אלא יותר מזה, נקבל על כך שחר, כי אנו עמלים והם עמלים, 12 אני עמל ומקבל שחר, והם עמלים ואינם מקבלים שחר, וכן אמרו 13 חז"ל; אין אדם בעולם בלא יסורים, אדם החושש בשניו, יש לו כאבים, אינו יכול לישון, או מי שחושש בעינו, העין כואבת, אינו יכול לישון, וכמו כן גם היגע בתורה אינו ישן, אמנם זה ער וזה ער, אבל אשרי הגבר אשר תסורנו יה ומתורתה תלמדנו, מאשר הוא זה שהיסורים והעמל שלו הוא ע"י התורה.

♦ האור החיים הקדוש ♦

מנהג 14 קבוע היה לו לבעל אור החיים הקדוש בעת שהיה רב במרוקו, שהיה מחלק בכל ערב שבת בשר, ושאר צרכי שבת לתלמידי חכמים שבעירו, וקרה פעם שמחלה

פקדה את בהמות העיר, ונטרפו רב בהמות, וכמעט לא היה אפשר להשיג בשר לשבת, אפלו בדמים מרבים, וגם עשירי העיר נשארו בלי בשר, האור החיים שלא רצה לבטל מנהגו בקודש, בקש בערב שבת שישחטו עבורו עגל, ובדקוהו והנה מן השמים עשו אתו חסד, והעגל הזה היה כשר, וברוב שמחה הודיע מיד לכל התלמידי חכמים שיבואו לקחת את מנת הבשר כמדי ערב שבת.

בעת החלוקה נכנס עשיר מעשירי העיר, ובקש מן האור החיים שימכר לו מנת בשר לשבת, וישלם לו תשלום הגון, אף האור החיים ענהו בתקיפות, שאינו מוכר בשר, וביתו אינו אטליז, וכי הבשר המועט שיש לו, מיועד עבור תלמידי חכמים, ותוף פדי שיחה נכנס תלמיד חכם אחד, והאור החיים פבדו במנת בשר, והנה העשיר בראותו זאת, האדים מפעס, ואמר בלשון זלזול: הגם זה בין התלמידי חכמים שבעיר, מה לו ולחלקת הרב? הרב האור החיים לא השיבו כלום, אלא נתן שבח להשם יתברך, שזכהו לקים מנהג קדשו גם בערב שבת זה.

בליל שבת בחלום, הודיעו לבעל אור החיים מן השמים, כי בשמים התעורר קטרוג גדול עליו, על שלא מחה בעת שהעשיר זלזל בתלמיד חכם לעיניו, וכדי לזכר חטאו זה, יקבל על עצמו גלות שנה אחת, במוצאי שבת ארז האור החיים את חפציו, ויצא לערף את הגלות שנגזר עליו מן השמים, הלך מעיר לעיר, ומכפר לכפר, אכסנייתו ביום, לא היתה אכסנייתו בלילה, בקצור הדברים הוא קים את הגלות לכל פרטיו ודקדוקיו, כך לאחר כמה שבועות של נדודים מצא את עצמו בערב שבת פרשת בחקותי, במרפזו של שדה רחב ידים, כוחותיו כמעט ואזלו ממנו, ולפתע ראה מרחוק איזה אילן, בשארית כוחותיו נגש אל האילן התישב על ידו לנוח, והניח ראשו על גזעו.

מחשבותיו ורעיונותיו של האור החיים הקדוש החלו לשוטט בעולמות העליונים, כל כלו נתון לעשתונותיו שסבבו והלכו, לחדש חדושי תורה על פרשת השבוע בחקותי, ובשעה קצרה זו חדש ארבעים ושתים פרושים על הפסוק אם בחקותי תלכו, למה נקרא עמל התורה חקה, ולמה נקרא עמל התורה, בלשון תלכו.

כשהתאושש מרעיונותיו, נסכו בו כוחות חדשים ורעננים, והחל לפסע אל העירה הקרובה כשהגיע אל העירה עם דמדומי חמה, כבר היו הצבור בבית הכנסת לתפלת מנוחה ולקבלת שבת, האור החיים צעד גם הוא לבית הכנסת, והחביא את חפציו, וישב בקצה בית הכנסת, כדרךם של ארחי פרחי, אחר התפלה נגש אליו אחד מן הבעלי בתים, והזמין אותו לשבות את השבת אצלו, והאור החיים הסכים, והלך אתו לביתו לסעד את סעידת השבת.

לקראת סיום הסעודה, אמר בעל הבית לאורח, שמנהג העירה היא, לגמור את סעידת שבת אצל רב העיר, שהוא צדיק גדול, ושם מתאספים כולם לזמור זמירות ולשמוע

11. בהקדמה לספר פרח מטה אהרן

12. ברכות כ"ח

13. ילקוט שמעוני דברים פ"ח רמז תתנ

14. קונטרס תולדות אור החיים לאבי מורי שליט"א, שסיפרו הרב משה יאיר וינשטוק ז"ל מפי הגה"צ רבי ישראל יצחק הלוי רייזמן זצ"ל דיין בירושלים עיה"ק ששמעו מפי גאון המקובלים רבי שאול הכהן דוויק זצ"ל ששמעו מפי רבי מרדכי שהיה ממלא מקומו של האור החיים.

הרב עשה שאלת חלום, שיגלו לו מהשמים, על מה עשה ה' ככה לעירו? והודיעו לו מן השמים; שפכל מוצאי שבת, כשהרשעים צריכים לחזור לגיהנום השוֹבֵת בְּמִשְׁפָּה כל השבת, מחפשים המלאכים המַמְנִים על הגיהנום, עד שצדיק הדור הלא הוא האור החיים, יעשה הבדלה, ואז ידוע להם שהגיע ימי החל, ומפעילים שוב את הגיהנום הבוער, אף עתה כשבעל האור החיים מסגר אצלכם בחדר, ואין בידי לעשות הבדלה נשתבשה כל הסדר, ואנדרלמוסיה שוררת בעולמות, ובשל כך פרצה הסערה האיומה, ובהזדמנות זו הודיעו לרב שיבשר לאור החיים הקדוש, שלאחר שנתבזה וישב שעה ארפה סגור על מסגר, כבר התכפר לו בזה, העון שלא מחה על בגיון כבוד התלמיד חכם, ואינו צריך להמשיך שנת הגלות.

והנה אף שחררו את האור החיים ממעצרו, ועשה הבדלה, מיד שפכה הסערה, והאור החיים התחמק מפלם ונפרד במהירות, מן הרב וחזר לעירו.

• והתהלכתי בתוככם והייתי לכם לאלקים •

ה' יתברך מבטיח לנו שאם נשמור את התורה, יהיה לנו טוב, ונשיע עלינו ברכות, ועוד דבר גדול שה' יתברך יתהלך בינינו, ומפרש רש"י שהקב"ה יטיל עמונו בגן עדן, כמובן שאין אלו דברים פשוטים, רק שהתורה מדברת אתנו בשפה שלנו כדי שנגבין, כי אנחנו בעולם הזה איננו יכולים להבין מה הן הנאות של עולם הבא, לכן ממשיכים לנו כל דבר בשפה שאנחנו מדברים, וכיון שאנחנו מבינים שטיול בגן, זה דבר נעים ונחמד, וזה דבר שעושים עם חשק ורצון ולא מתוך יראה ופחד, לכן אומרים לנו שיהיה לנו טיול בגן עדן עם ה' יתברך. 15 והפננה שנופך לעבד את ה' באהבה וחשק, ויהיה לנו מזה ענג כדגמא של טיול בגן.

חכמינו זכרונם לברכה מספרים לנו ספור נורא, פידוע שבימי שלמה המלך היה יהודי בשם ירבעם בן נבט, שהיה תלמיד חכם גדול שהתמנה להיות מלך על עשרת השבטים, על ידי הנביא אחיה השילוני וכל תלמידי חכמים שבדור היו דומים כלפיהם כעשבי השדה, אף אח"כ התדרדר וחטא והחטיא את בני ישראל, עד שתפסו הקב"ה לירבעם בגדוד, ואמר לו חזור בך, כלומר; חזר בתשובה, ואני ואתה ובני ישראל בגן עדן, שעל ידי תשובתו יתעלה כל כך שיזכה לטייל בגן עדן עם ה' ועם דוד המלך, שאל ירבעם; מי בראש, מי יהיה קדם? אמר ה' בן ישי בראש! אמר ירבעם אם כן אינני רוצה.

והאמת שבתחלה הקב"ה אמר לו; אתה, ואחר כך; בן ישי, שהקדים את ירבעם לפני דוד המלך ע"ה, רק כששאל מי בראש? השיבו הקב"ה; בן ישי בראש, ובאר 16 ההג"ח שמואלביץ ז"ל דאמנם ירבעם, קלט והבין שהוא יהיה בראש לפני בן דוד, אלא מפני רב להיטותו אחר הכבוד והשפלה, רצה לשמץ עוד פעם מפרש יוצא בפה מלא, שהוא ירבעם יהיה בראש, ולא בן ישי, אולם כל הרויח אחר הכבוד, הפבוד בורח ממנו ולכן אז א"ל הקב"ה, בן ישי בראש, ועל ידי שנכשל בעוון הגאווה לא זכה לחזר בתשובה.

חדושי תורה של רבם הגדול, ולברכת המזון, האורח הסכים והלך אתו לבית רבם, בהגיעם לבית הרב, ישב האורח בפנה, מבלי שעלה על דעת מישהו שהאור החיים הקדוש והטהור נמצא ביניהם, אחרי הזמירות התלהב הרב המקומי, והתעמק שעה ארוכה, וכולם ידעו ששפעה זו, מגלים לו מן השמים סודות התורה, וכעבור זמן מה, התחיל הרב, להגיד ארבעה עשר פרושים על הפסוק; אם בחקותי תלכו, ובסיום אמר הרב שפרושים אלו נלמדו בשמים, בשם הצדיק קדוש עליון רבנו חיים בן עטר החי בעולם הזה, באותו רגע קם האורח מפנתו, ואמר בקול; חיים בן עטר!

בשמע הרב והצבור את ההכרזה הזאת מפי האורח; יצא עליו הקצף מאת הרב וכל הקהל, על שהעז האיש הזה לפגע בכבוד קדשו, של האור החיים, אשר תורתו נלמדת בשמים, אף הבעה"ב של האורח, הרגיע את הרב, ואת הקהל, לא להתרגש מדבריו של איש פשוט כזה, ולעזב אותו לנפשו, כיון שהוא האורח שלו, וכנראה שאינו מבין חמרת הדבר.

הרב והקהל המשיכו להתעלות, עוד זמן ארוך בתורה ויראה, ובסיומו חזר הבעה"ב עם ארחו לביתו, ולא החליפו ביניהם שום שיחה שהרי הבעה"ב כבר ראה מי הוא ארחו... למחרת בסעודת קדושה רבה, שוב הלך הבעה"ב עם ארחו לבית הרב, לסים שם סעדתם, והרב שוב התלהב, והתעמק שעה ארוכה, והתחיל להגיד עוד ארבעה עשר פרושים על הפסוק אם בחקותי תלכו, ואמר שפרושים אלו נלמדו בשמים בשם רבנו חיים בן עטר החי בעולם הזה, והאורח קם שוב על רגליו ואמר; חיים בן עטר!!!

חמתם של הקהל והרב שוב יצא עליו, שפוזלזל כבר פעמים בכבוד האור החיים הקדוש, אבל הבעה"ב שוב הרגיע שאלו ממי להתרגש, ובקש שיעזבו אותו לנפשו ולא לפגע באורחו, וכך אחרי שעה ארוכה של התעלות בתורה ויראת שמים חזר הבעה"ב עם ארחו הביתה, ולקראת סעודה שלישית, שזה זמן עת רצון מיחדת הנקרא; רעוא דרעיו, הלכו שוב לבית הרב לסיום הסעודה, והרב בעת רצון זה התלהב ביותר, ואחר שעה ארפה של המתנה, התחיל הרב לומר חדושי תורה ארבעה עשר פרושים חדשים שנולמדו בשמים, על הפסוק; אם בחקותי תלכו, בשם הקדוש רבנו חיים בן עטר, החי בעולם הזה, והאורח הפתיע גם בפעם הזאת, וצעק בקול; חיים בן עטר!!!

כאן כבר פקעה סבלנותם של הרב והקהל, ולא שמוע לדברי הבעה"ב, והרב צוה להענישו ולהסגירו בחדר, על בגיון כבוד קדשת האור החיים, שתורתו נלמדת בפמליא של מעלה, ומיד סגרו אותו בחדר חשוף, ואח"כ המשיכו את סדר עבודת הקדש כרגיל, עד שעה מאחרת.

והנה לפתע פתאום, פרצה בעיר רוח סערה משונה, וברקים ורעמים איומים, הרעידו את כל העירה, עצים נעקרו, וגגות הבתים הועפו לכל עבר, ואנשי העירה יצאו מן הבתים, מפחד קריסת הבתים, ובאו לרב העיר והתחננו לפניו, שיעשה כל מה שביכולתו, לבטל את רע הגזרה.

15. מאור ושמש פ' קדושים ד"ה א"י קדושים
16. שיחות מוסר מאמר פ"ב

♦ קריאת התוכחה ♦

פידוע שהקורא בתורה, קורא עבור העולים לקרא, ולפעמים מוסיפים עליות, ועל ידי כך מוסיפים ברכות לה' על התורה, אך בפרשת התוכחה, אסרו חז"ל להוסיף עליות, ועל ידי זה נוסף ברכות, וכך אמרו חכמינו 17 בתלמוד ירושלמי; אמר הקב"ה אינו בדין שיהיו בני מתקללין ואני מתברך, ולא רק באמצע התוכחה, אלא גם תמיד, יש לבצע קורא לבנו 18 שיתחיל תמיד לקרא בדבר טוב ויסיים בדבר טוב, ולכן מתחיל לקרא קצת לפני התוכחה, ובכל זאת כיון שאנשים חוששים לעלות לתורה בפרשה זאת, שחלילה לא יבנו הקורא עליו, לכן המנהג הוא כיום בהרבה מקומות, שהבעל קורא עצמו עולה, ובזה אין שום חשש, אמנם מלפנים היה מנהג במקומות שונים, שהיו משלמים לעני כמה פרוטות כדי שיעלה לתורה לעליה הזאת.

בהקשר לכך מספר על רבי ישראל סלנטער בזמן שהתגורר בפרו, התפלל בשבת הזאת בבית הכנסת האשכנזי של הא'

טודיסקו, וכשהגיעו לקריאת התוכחה, ראה שמחפשים אחרי עני לקרא לתורה, רבי ישראל הצטער על המעשה הזה, והוא בעצמו עלה מהר על הבמה לתפוחון הקהל, וברך ברפת התורה, הבעל קורא היה המום, ולא רצה בשום אופן לקרא לפני ר' ישראל את התוכחה שכל קללותיה נאמרו בלשון נזכח, באין בררה קרא ר' ישראל בעצמו את הפרשה.

אחרי הקריאה הוכיח את הקהל קשות על שנוהגים לקרא לתוכחה איש עני, באמרו; אם אתם בן מפחדים מהתוכחה, למה אין אתם מפחדים להדאיב לב עני ומדכא אשר מכרח לצערו וסבלו הרב, למפר את עצמו בגלל פרוטות אחדות ? !

♦ למה קוראים התוכחה בלחש ? ♦

למה קוראים התוכחה בלחש ? אומרים בשם הגאון רבי שלמה ז"ל רבה של קשאנוב, תלמידו של הקדוש רבי אלימלך מליזנסק זצ"ל שלכן קוראים התוכחה בקול נמוך כי על פי סוד (תורת הנסתר) כל הקללות המה באמת ברכות, וסוד אומרים בלחש.

17. מגילה פ"ג ה"ז

18. שו"ע או"ח סי' קל"ח

ניתן להשיג בטל': 053-314-1925

ובמייל: wa052052@gmail.com